

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1936

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 ἢ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 3Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Σὲ ὅσα γράφει ὁ κ. Λουκάτος στὴ «Νέα Ἔστια» τῆς 1 Ἀπριλίου γιὰ τὶς «Ἀκολουθίες τῆς Μ. Ἑβδομάδος», θὰ ἤθελα νὰ κάμω μερικὲς παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις, πού θὰ μπορούσαν νὰ βοηθήσουν μελλοντικὲς ἐργασίες τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

Πρῶτα-πρῶτα, ὑπάρχει ἓνα λάθος στὴ διαφορετικὴ ἀντίληψη τοῦ ὅρου «λαός». Δηλαδή, τὸ μορφωμένο μας «Ἐγώ», ἐπειδὴ ἔκανε χτήμα του ὀρισμένες ἐννοίες, μᾶς ἀπατᾷ κάνοντάς μας νὰ πιστέψουμε ὅτι κι ὁ λαός—ἀγράμματος καὶ μισογράμματος κόσμος—μπορεῖ, τὸ ἴδιο, νὰ τὶς κάμει χτήμα του. Τὰ «ποτήριον», «σπεῖρα», «πραιτωριον», «ἀδηλα καὶ κρύφια», «οὐκ ἤβουλήθη συνιέναι», «ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χερῶν τῆς πρώτης», «τὸ πνεῦμα πρόθυμον ἢ σὰρξ ἀσθενής» κτλ. μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ τ' ἀκούει ὁ λαός, ἐπειδὴ ὁμως δὲν τὰ πολυκαταλαβαίνει, δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τὰ ξαναπεῖ. (Κι' ἐπειδὴ θὰ μπορούσε νὰ βγεῖ στὴ μέση «ὁ λαός τῆς Ἀθήνας», καλὸ εἶναι νὰ δηλωθεῖ ὅτι τὰ 30% ἢ 40% (;) τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ δὲν εἶναι λαός). Λοιπὸν αὐτὴ τὴν περίπτωσιν θὰ τὴ θεωρήσουμε μίαν ὑποκειμενικὴ πλάνη.

Χρειάζεται ὁμως προσοχὴ καὶ στὴν ἐξέταση τῶν πραγμάτων πού μπορούν ὁπωσδήποτε νὰ ὑπαχθῶν στὸν ἀντικειμενικὸν ἔλεγχο. Π.χ., ἡ λέξις «πλάνος» δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ παρμένη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἦτανε κοινὴ πτόν τότε ἑλληνόφωνο κόσμος, καὶ στοὺς συγγραφεῖς βρῖσκεται καὶ μ' ἐνεργητικὴ σημασία (=κατεργάτης, ἀπατεώνας), καὶ μὲ μέση (=περιπλανώμενος), καὶ ὡς ἀφηρημένο οὐσιαστικόν (=περιπλάνηση, πρβ. Θεόκρ. 21, 43 «πλάνον κατέσειον ἐδωδὴν», Μένανδρ. «Κιθαριστῆς» «ποικίλον πρᾶγμ' ἐστὶ καὶ πλάνον τύχη»), καὶ μὲ τὴ σημασίαν τοῦ ἀλήτη, ἀπατεώνας, θαυματοποιοῦ, καθὼς καὶ στὸ Εὐαγγέλιο: βλ. Ἀθήναιος Α. 35 «ἐθαυμάζετο δὲ παρ' Ἑλλήσιν καὶ Ρωμαίοις Ματθαῖος ὁ πλάνος, Ἀλεξανδρεὺς», ἔ.ἀ.

ΙΔ', 618, ε, «ταῦτα τοῦ Οὐλπιανοῦ διεξελητόντος... ἐγένοντό τινες λόγοι καὶ περὶ τῶν καλουμένων πλάνων». Στὸν ἴδιο τὸν Ἀθήναιο ἔχουμε ἀποσπάσματα κωμικῶν καὶ φιλοσόφων, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἴδια σημασία τοῦ «πλάνος»: βλ. ΙΔ. 615 ε, f, «Διονύσιος μὲν ὁ Σινωπεύς, ὁ τῆς κωμωδίας ποιητῆς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ «Ὀμῶνυμοι» μνημονεῖ Κηφισόδωρον τὸν πλάνον διὰ τούτων:

Κηφισόδωρον φασὶν ἐπικαλούμενον
πλάνον τιν' ἐν Ἀθήναις γενέσθαι...

μνημονεῖ δ' αὐτοῦ καὶ Νικόστρατος ἐν «Σύρφ»: Κηφισόδωρον οὐ κακῶς μὰ τὸν Δία τὸν πλάνον φασί...»

καὶ λίγο πιὸ πέρα ΙΔ, 616, «καὶ Χρῦσιππος δὲ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς περὶ τοῦ Πανταλέοντος τάδε γράφει: «ὁ δὲ πλάνος Πανταλέων τελευτᾷ μέλλων ἐκάτερον τῶν υἱῶν κατ' ἴδιαν ἐξηπάτησε», ὅπου ὁ Χρῦσιππος μᾶς δίνει, καθὼς βλέπετε, καὶ τὴ μετάφραση τοῦ «πλάνος» μὲ τὸ ρῆμα «ἐξηπάτησε».

Ἀλλὰ καὶ ἡ αἴσθησις τῆς λέξεως εἶναι ζωντανὴ ἀκόμα καὶ σήμερα στὴ γλῶσσα μας, κι' ἐδῶ στὴ Ρόδο ἔχουμε καὶ θηλυκὴ ἢ «πλανέτρα» (Μαλώνα), σχηματισμένο ἀναλογικῶς ἀπὸ τὸ ψέφτρα, κλέφτρα, φυσικὰ χωρὶς ἀνάλογο ἀρσενικό, μὰ μὲ ἀρσενικό τὸ «πλάνος». Ἐχουμε ἀκόμο κι' ὑποκοριστικὸ «τὸ πλανί», μὲ εἰδικὴ σημασίαν. Εἶναι τὸ πουλι (ἢ τὰ πουλιά) πού βάζουν μέσα στὸ κλουβί ὅσοι κυρίως κυνηγοῦν μὲ ξόβεργες, καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ κοντὰ στὰ περάσματα κ' ἐπάνω στοὺς βάτους, κι' αὐτὸ μὲ τὸ κελάδημά του τραβᾷ τὰ κοπάδια τῶν πουλιῶν—σπουργιτιῶν προπάντων—καί, φυσικὰ, τὰ πλανεύει.

Τὸ «ἀγγαρεύω» ἦτανε κι' αὐτὸ κοινὸ καὶ τὸ ρῆμα ἐγίνε ἀπὸ τὴν περσικὴ λέξις «ἀγγαρος» (=ἐπιπτος ταχυδρόμος πού εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ καταναγκαστικὰς ἐργασίας), κι' ἀπὸ τὰ «ἀγγαρεύω» ἢ «ἀγγαρεία». Καὶ λατινικὸ ρῆμα «angariare» σχηματίσθηκε, ἴσως ἀπὸ τὸ δικό μας «ἀγγαρεύω», καθὼς καὶ τὸ «jus angariae» στὴ ρωμαϊκῇ νο-

Λ. ΔΟΥΚΑΣ

Ι. ΠΟΛΕΜΗΣ

μοθεσία. Στις ἐπιγραφές ἔχουμε τὸ «ἀγγαρεύω» τὸ «ἀγγαρεύομαι» μᾶς δίνει ὁ Μένενδρος· στοὺς «Σικυωνίους» 4 καὶ ὁ Σουίδας στὴ λέξη «ἀγγαρεύεσθαι» δίνει: «τὸ εἰς φορτηγίαν ἢ τρομαίτην τινὰ ὑπηρεσίαν ἀγεσθαι». Ὁ Λισχύλος ἤδη στὸν «Ἀγαμέμνονα» 282-3 λέγει «ἀγγαρόν πύρ» τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ Ματθαῖον ἔχει, Ε 41 κι' ἄλλου, «ὅστις σὲ ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο», κι' ὁ Λιβάνιος κάνει λόγο «περὶ ἀγγαρείας» ποῦ εἶχε συστηματοποιηθεῖ κυρίως μὲ τοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες.

Γι' αὐτὰ, λοιπόν, καὶ γιὰ τὰ παρόμοια πρέπει νὰ προσέχουμε, γιατί τὸ Εὐαγγέλιο τὰ χρησιμοποίησε βεβαίως τα κοινά, — κι' ὄχι τὸ ἀντίθετο. Δὲν ξεχνῶ βέβαια ὅτι καὶ σήμερα κλίνουμε τὸ ῥῆμα «ἀγγαρεύω» («γγαρέβγω» στὴ Ρόδο) σ' ὅλους τοὺς χρόνους κι' ἔχουμε ἀκόμα καὶ τὴν «ἀγγαρεία». Ἐμεῖς μάλιστα στὴ Ρόδο σχηματίσαμε καὶ τύπο «τσαγγαρέβγω», πιθανῶς ἀπὸ παρετυμολογία μὲ τὸ «τσαγγάρης» μὲ εἰδική σημασία: ἔχω ἀπασχολημένα τ' ἀγγεῖα, δοχεῖα, πιάτα, λαγῆνες κττ. σὲ κάποια πρόσκαιρη ἢ διαφορετικὴ χρήση.

Ὅτι παίρνει ὁ λαὸς ἀργὰ κι' ἀπὸ τὴ λόγια παράδοση μένει κυρίως ὡς γλωσσικὸ ἀπολίθωμα. Καὶ θαυμαστὰ παραδείγματα, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Λουκάτου, εἶναι τὰ «ἄρον-ἄρον», «τετέλεσται», «ἡμαρτον», — αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔγινε καὶ οὐδέποτε οὐσιαστικὸ: «σοῦ λέω τὸ ἡμαρτόν μου»· καί μόνο ἔτσι μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Πολὺ δύσκολο πρᾶμα νὰ γίνει πλέοια ἢ ἀφομοίωση.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρνητικὴ μας συμβολή.

Καὶ μιὰ ποῦ τὸ φέρνει ἡ περίσταση, δίνουμε κι' ἔμεῖς δυὸ - τρία παραδείγματα, ὄχι ὅμως ἀπὸ μόνη τὴν ἀκολουθία τῆς Μεγ. Ἑβδομάδας, ποῦ εἶναι λαϊκὰ στὴ Ρόδο καὶ μερικὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ πανελλήνιο «*Ἀμήν, Θεέ μου*» γιὰ ἔντονη προσδοκία, ἢ μᾶλλον γιὰ ἐπίταση εὐχῆς ποῦ κάνει ἓνας ἄλλος: «Μὲ τὸ καλὸν νάρτει κι' ὁ γυιὸς σας ποῦ τὴν Ἀμερικὴ. — Ἀμήν, Θεέ μου!» Καὶ τὸ «*Κυριελέησον*», ἐπιφώνημα ἐκπληξης κι' οὐσιαστικὸ ποῦ σημαίνει ὀχληρὴν ἐπανάληψη: «τὸ πολὺν κυριελέησον κι' ὁ παπὸς βαριέται το».

«*Ἀποτάσσω τὸς Σατανᾶ*», στὴν ἀποποίηση ἀνεπιθύμητης προσφορᾶς. Παρμένο ἀπὸ τὰ βαφτίσια.

«*Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ*», γιὰ μακρυνὲς κι' ἀόριστες χρονολογίες παρελθόντος ἀπὸ τὴ γνωστὴν ἀρχὴ περικοπῶν τῶν Εὐαγγελίων.

«*Ἄρατα-πύλατα*» (!) συλλαβικὴ ἀφομοίωση ἀπὸ τὸ «ἄρατε-πύλας...καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης...» ποῦ λέει ὁ παπᾶς ὅταν, μετὰ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» τοῦ ὁρθοῦ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ποῦ γίνεται στὴν αὐλὴ, ξαναγυρίζει μέσσω στὴν ἐκκλησία, ἐνῶ στὸ μεταξύ ἔχουν κλειστῆ κι' οἱ πόρτες, χωρὶς φυσικὰ νὰ κλειδωθοῦν τότε, κλωτσώντας τες, λέει συγχρόνως τὸ «ἄρατε-πύλας», κι' αὐτὲς ἀνοίγουν. Ὁ κόσμος μετέφερε τὴν ἔννοια σὲ ὅμοια ἢ ἀνάλογα γεγονότα, καὶ μπορεῖ νὰ πῆ: «ἐμαλλώσαμε μὲ τὴν γενναίκαμ μου κι' ἔκαμά τα, ἄρατα πύλατα», «ἤμπε στὸν

καφεγὲμ μεθυσμένος κι' ἔκαμν τα ἄρατα πύλατα» (=τὸ πάνω κάτω).

«*Ἐραναν τὸν τάφον*», ὅταν σκορπίζει ἢ ραντίζει κανεὶς κάτι.

Ἀκόμα θάναι νεοελληνικὸ κοινὸ, πιστεύω, τὸ «*Μέγας εἶσαι Κύριε καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου*», μὲ τὴ γνωστὴ παραλλαγή «μέγας εἶσαι πλάτανε καὶ θαυμαστὰ τὰ πλατανόφυλλά σου», ποῦ δὲν πιστεύω ὅμως νάναί λαϊκὴ.

Μ' ἐξαιρετικὴ τιμὴ
ΑΓΑΠΗΤΟΣ Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ

Τὰ «Φραγκολούλουδα»

Φίλε κ. Διευθυντά,

Στὸ περασμένο τοῦ ἄρθρου, ὁ ἀγαπητὸς μας Νιρβάνας, γράφοντας γιὰ τ' ἀνοιξιὰτικα λουλούδια, ἀναφέρει κι' ἓνα χαρακτηρισμὸ τοῦ Ἄλ. Παπαδιαμάντη σχετικῶς μὲ τὴν ἀνθήση τῆς φτωχικῆς αὐλῆς ἐνὸς διηγημάτων του. Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, — γράφει ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς τῆς Σκιαθίτικης ζωῆς, — ἦταν ἐκεῖ καὶ διάφορα «φραγκολούλουδα». Καὶ ἐξηγεῖ ὁ κ. Νιρβάνας ὅτι ἤθελε νὰ ὑπονοήσῃ ἀνθὴ ἄλλων χωρῶν, ξενοφερμένα, ἐγκλιματισμένα στὸν τόπο μας.

Μπορεῖ νὰ εἶναι ἔτσι. Μπορεῖ ὅμως νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ ὀρισμένη τάξη λουλουδιῶν, ποῦ ὁ λαὸς τὰ ξέρει μὲ τ' ὄνομα «φραγκολούλουδα», καὶ ποῦ δὲν εἶναι παρὰ ἢ «ζιννία ἢ κηπαία». Τὸ ἀνθὸς ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν «συνθέτων» καὶ περιλαμβάνει δέκα εἶδη ἰθαγενῆ τοῦ Μεξικῶ καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἡ βλάστησή τους ἐκεῖ εἶναι ὀργιαστικὴ, ὅπως ἐδῶ τῆς παπαρούνας. Βγαίνουν μόνον τοὺς στὰ χωράφια. (Ἄλλωστε, ὅλα γενικῶς τὰ ἀνθὴ τῶν κήπων ἀπαντώνται καὶ σὲ ἀγρὸς κατάστασι). Οἱ «ζιννιές» ἢ «φραγκολούλουδα» εἶναι σήμερα ἀπὸ τὰ ὀραιότερα στολίδια τοῦ ἑλληνικοῦ κήπου, μὲ τὰ λαμπρὰ τους χρώματα καὶ τὸ συμμετρικώτατο σχῆμα. Ἐπάνω τους παίζει ὀλάκερη ἢ παλέτα. Τὸ καλύτερο εἶδος εἶναι τὸ «διπλὸ φραγκολούλουδα», ἢ «ζιννία ἢ κομπή» (*Zinnia elegans*).

Φαίνονται, ἀλήθεια, πὼς εἶναι ξενοφερμένες, φράγκακες, νὰ ποῦμε, οἱ ζιννιές: Ἄνθη καὶ φύλλα εἶναι σὰν ψεύτικα, σὰν ἀπὸ χροστὸ χαρτὶ κομμένα. Μυρουδιά δὲν ἔχουν. Οὔτε τὴ δροσεράδα τῆς ντόπιας ἀνθήσης. Ἐχουν ἐκεῖνη τὴν ἐξωτικὴν κρουάδα τῶν τεχνητῶν λουλουδιῶν, ποῦ φηγορᾶρον στὰ γυναικεῖα κατέλλα... Ὅμως τὰ χρώματά τους, οἱ ἀποχρώσεις τους, εἶναι ἄλλο πρᾶμα! «Ἐξόχως κοσμητικὰ», λέει ἡ Βοτανικὴ... Ὑπάρχουν καὶ κάτι ἄλλα «φραγκολούλουδα» μικρὰ καὶ πεταχτὰ σὰν κλήθος ἀπὸ βυσσινιά κουμπάκια, σὰ ρῶγες κοριτσιοῦ. Αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κηπουροὶ τὰ φυτεύουν σὲ μπορντοῦρες, ἢ σὲ «ὀμαδικὴ κήπευση». — Ἀλλὰ τὸ παρατραβήξαμε, καὶ τὸ γράμμα μας κοντεύει νὰ καταντήσῃ «Ἱστορία Λουλουδιοῦ» περὶ Ζιννιᾶς ἢ Φραγκολούλουδου. Θὰ γραφτῆ κάποτε κι' αὐτὴ, μὲ τὴ σειρά της.

Μὲ πολλὴ φιλία
ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗΣ